

Ora et labora

„Talán mégsem az a dolga egy művésznek ma, hogy veszett indulattal szétrombolja a nemzet, a múlt értékeit, hanem azok újra felmutatásával, újjak teremtésével segítsen élni egy veszélyeztetett népnek.”

Körmendi Lajos 2001

Ez van a műtermem ajtajára kifüggesztve, hogy aki hozzám érkezik, tudja kihez jött.

Igencsak érdekes és kutakodóan kíváncsi a kérdés, hogyan látom az értelmiség szerepét, jelenét, esetleg jövőjét.... életvitelét? Fenntartható-e egyáltalán ez az életforma?! Papp Endre a *Hitel* felelős szerkesztője kérdésére igyekszem választ keresni. Saját életem itt zajlik ma is a magyar művészet oktatása – szűkítve –, a szobrászat művelése és tanítása közelében, a Magyar Képzőművészeti Egyetemen.

Ahogy számolgotam, idestova 3 évtizede fordítom időm nagyobbik részét, tisztességgel és alázattal ennek a részben szakmának, részben művészetnek, hivatásnak az elintézendő teendőire. Engedtessek meg, hogy rettenetesen személyes legyek ettől kezdve.

Tanítok. Tanítási alapelve a példa. Példát kell mutatni úgy a gyermekeimnek, mint a növendék gyermekeimnek, az eredmény nem maradhat el. Csak az tanítható, aki maga is akar tanulni. A többiekkel nehezebb szót érteni. Nagy köröket kell írni, mire becserkészi az ember a személyiséget. A tanítás nehézsége abban rejlik, és nehéz művelet, mert nincs két egyforma gyerek (légyen az leány vagy fiú).

Mindegyik egy érzékeny személyiség, egy perszóna. Hála istennek individuum. Nagy tévedés azt állítani, a lányok ilyenek, s a fiatal emberek meg amolyanok. Állítom, sokat tanultam a növendékeimtől, talán Ők is tőlem, de ez később derül ki. Mindig szívesen látom Őket, és érdekel a gondjuk, bajuk, problémájuk. Igyekszem következetes lenni, ami bizony nem mindig sikerül.

Szeretném megvilágítani egy történettel azt a kínos helyzetet, amit átéltem, amikor 1978-ban Somogyi mesterem hívására elvállaltam a tanítást régi iskolámban, mint a Mester tanársegédje. Somogyi József volt a rektor, és a Lisztes Pista elment Norvégiába egy szép leánnyal. Az igazsághoz tartozik, sokan szerettek volna bemenni, tanítani a helyére, de az állást én kaptam meg.

A szobrászrestaurátorokat kezdtem tanítani, rajzolni, mintázni az V-ös épületben. Nem voltak sokan, kedvesek, szépek, fiatalok voltak! Még a nevüket is, felidézve, igyekszem ideírni: Fabó Évi II. éves, a többiek elsősök voltak: Szőnyi Zsuzsi, Wágner Sarolta, Héja János, Swarcz Rezső, Horváth Tibor, Takács Viktória; alakrajz volt modell után.

A modell nagyon fontos! Az élő modell sok szempontból segít a magadra találásban. A jó modell inspirál. Olyan dolog ez, van miért bejönni, mert vár egy elkezdett munka! Többször körbe mentem, megálltam a hátuk mögött, és néztem, figyeltem hányadán állnak a rajzzal. Talán ha 3–4 rajzot éreztem elfogadhatónak a 7 közül. Hezitáltam miként kezdem el, életem első korrektúráját. Azt láttam, hogy a rajzok nem túl jók. De óvatosan kell közelíteni az érzékeny lelkhöz, ne bántsam meg őket, még véletlenül sem. Találomra megálltam valamelyik fiúnál, s kezdtem magyarázni az arányokat, méreteket, vonalértékeket, tó-

nust és kontraposztot... mi is a lényeges, mire figyeljen. Á, mondom, inkább megmutatom nekik, az a tiszta beszéd. Kértem egy lapot, és elkezdtem rajzolni a figurákat. Nem igen akart sikerülni az Istennek sem. Kínlódtam jó 20 percig, egyre rosszabb lett, kivert a veríték. Aztán beláttam, az én rajzom sokkal, de sokkal gyengébb lett, mint a tanulóé! Ez nagy tanulás volt, rögtön az elején. Szerencsére volt annyi lélekjelenlétem, hogy hőiesen, bátran megvalljam; nekem még úgy sem sikerült, öregem, mint magának.

Némi töprengés után az kértem az osztálytól, adjanak nekem időt, hogy felzárkózzak közéjük.

– Mondom, a rajza, drága gyerekem, változatlanul rossz, de az enyém még rosszabb, mert kijöttem a gyakorlatból.

Hogyan is mondotta anatómián Barcsay mesterem? Ne múljon el úgy egy nap sem, hogy ne rajzoljon valamit. Ha mást nem, hát firkáljon. Kmetty bácsi azt mondta: „Kis rajz megsegít!” Ezek után – a csúfos szereplésem után! – bejöttem korábban, és minden nap beültem közéjük rajzolni. Úgy rémlik legalább 2 hónap kellett, hogy belejöjjenek és felzárkózzanak a modell utáni krokizásban, tanulmányrajzban növendékeimhez. Az történt ugyanis, hogy 10 év alatt terveztem, mintáztam, faragtam, készültek érmek, plakettek, kisplasztikák, domborművek, de csináltam köztéri körplasztikát is. Rengeteget dolgoztam. Akkor került sor – ma is – életem főművének a kigondolására. A hatalmas embert próbáló munkára: a mohácsi 29 sírjel kigondolására, készre faragására, festésére, lekezelésére, a helyszínre vitelére és felállítására. Mindez 9 hónap alatt. Ez igen komoly és nagy vállalkozás volt.

Ekkor tapasztaltam emberi irigységet, butaságot, rosszindulatot, de volt részem segítő, baráti szeretetben és megértésben is. Társaim: Péterfy Gizella festőművész – akkori feleségem – és Samu Géza szobrászművész, aki ekkor még, mint amatőr el nem fogadott senki volt, nyilvántartva. Az én kérésemre, segítségemre fogadtam meg – titokban! –, és a Kanizsai Dorottya figuráját neki szánva segített a sírjelegyüttes megfaragásában. Néha azonban hetekre eltűnt Géza.

Sokat tanultam tőle közös munkálataink során. Ő fantasztikus munkabírással, leleménnyel és faragni tudással mutatta meg zsenialitását. Szerzett egy láncfűrész a Bükkösdből. Ezért a 29 sírjel és a +1, azt ő készítette. Bár csak többet is készíthetett volna. Balázs Pista idősebb szobrász barátom műtermét béreltem ki e célra, a Százados úti művésztelepen. (Itt készült a Boronás is egy évvel előbb.) Két pótkocsi teherautó tölgyfagerendát faragtam, faragtunk meg, amit, amikor hozta a gépkocsivezető, megkérdeztem; biztos, hogy mind nekem küldték?!

– „Erre mérget vehet”, volt a válasza.

Ezzel csak azt akarom bizonyítani, kijöttem a gyakorlatból. Ugyanakkor természetesen, hihetetlen jó térbe kerültem, hiszen a rajzom rákerült a fára, gerendára és tőkére, sok finom hajlítás árán, bekigyózta, belakta a Vadász Gyuri által tervezett koncentrikusan teresedő amfiteátrumot, a Mohácsi Történelmi Emlékhelyet.

A szobor a térplasztikarajzból születik. Idea – rajz – faragás – festés – helyezés, és megkezdődik önálló szoboréletét az adott helyen.

A társadalom közben hullámszik. Tész, vesz, ad, elvon, okoskodik, politizál. A művészek az a legjobban, ha békén hagyják!

Csak akkor születnek óriási művek, ha a megrendelő értette az alkotó embert, s ha bízott benne, mert szerette vagy tisztelte. Bizony. Például A. Gaudi és Barcelonában a Sagrada Família. A világ csodája. Olyan szép, mint egy pillangó, vagy mint egy cethal.

Megjegyzem a szobrászatot nem nagyon értik. Hogyan is mondjam. Ha leírom novella lesz, tárca vagy haiku. A munkákat odatesszük a térre, a közönség elé, mást lát bele mindenki. Műveltsége, életkora, neme szerint (hangulata, indulatai vezérlik, s persze azt hiszi ért hozzá), hiszi, ő érti. Csak örömmel írhatom le azt az izgalmat és tanulságos bizonyosságot, amit pár napja éltem meg.

Pap Gábor művészettörténész – ekkor még a Magyar Televízió művészeti osztályának vezetője volt – készített egy filmet egy szobor avatásáról. Hódmezővásárhelyre került a Szántó Kovács János emléket idéző emlékmű, ennek filmes megjelenítéséről van szó. Dokumentumfilm, 1960-as évekből. Megszólalnak különböző korú, nemű karakterek. Hozzáértők és laikusok, laikusok és hozzá nem értők. Jóindulatúak és kevésbé jóindulatúak. (Én még ismerem őt!, csizmában járt, bajszos, szakállas volt, ez nem is hasonlít rá.)

Van a Társadalom, mint háttér, s benne vallanak a megszólított emberek, járókelők, rokonok, múzeumigazgató, művészettörténész, festőkolléga és maga a teremtő alkotó, a fiatal Somogyi József. Beszélnek a filmen, értelmezik a szobrot. Jól-rosszul. Valahogy. Cifka Péter az, aki jól beszél a szoborról Somogyin kívül. Ez a helyzet.

Melocco Miklóst kell idéznem, ha a szobrászatról van szó: „Igen a szobrászatban a vágyak és az álmok, a becsvágy, a feladat és a tárgy közé odaáll a mesterség.”

En hiszek a szépség változást hozó erejében. Ezért is jó fiatalok között élni, működni, mert a fiatalember szép. Az idős embernek nehezebb szépnek lenni, mert a ráncok sok emberből viszolygást váltanak ki. Pedig az idős ember az arcán, kezén hordozza jellemét, sorsát. Hogy példával illusztráljam: Kós Károly agyonbarázdált arca gyönyörű!

Optimistán várom a dolgok jobbra fordulását. Szeretném a Magyar Képzőművészeti Egyetemen egyszerűsíteni a növendékek életét.

Azt vallom, hogy nyelvet, nyelveket igen is kell tudni, de tanulni úgy kellene, abban a közegben, ahol beszélnek, németül, angolul, franciául, de románul, lengyelül és finnül.

S mivel ez egy Képzőművészeti Akadémia – egyetemi rangon! –, itt első a szakma legyen!! A rajz, a mintázás, festés, anatómia, művészettörténet, ábrázoló geometria, ...így. Kell föltétlenül a 6., 7. év, amelyben a már felnőtt fiatal, elkészítheti a diplomamunkáját. Különösen a szobrászat mestersége időigényes, elmélyülést igénylő tevékenység.

Nem szeretem, hogy a felvett fiatal nem a tanáránál kezdi el a tanulmányait, hanem egy közös osztályban. Az is nonszensz, fel kell venni 10–12 növendéket. A világ állandóan változik, de ezt sokan sokféleképpen élik meg. Én azt kaptam az elődeimtől örököül; minden iskolai évben másik tanár vett fel hallgatót. Négy osztályvezető tanár volt az Egreskertben: Pátzay Pál, Mikus Sándor, Szabó Iván, Kisfaludy Stróbl Zsigmond.

Tehát Pátzay mester felvett 5–6 főt maximum. A következő évben Mikus mester vett fel 6 főt és így tovább. Ezeket a nebulókat ők nevelték mesterré. Ez azért volt jó, mert azok, akik együtt küzdöttek a Főiskolára a bejutásért, együtt is maradtak.

Az évente jelentkezők a bekerülőknél tízszerese volt.

1963-ban kerültem a Főiskolára – mesterem – Somogyi József osztályába. Somogyi ekkor került be tanárnak a Képzőművészeti Gimnáziumból, s meggyőződésem, ha ő nincs, talán soha nem jutok be. Rögtön 9 növendéket vett fel magához, az osztályba. Ez szokatlan volt ebben az időben. Ugyanakkor a Mester nem is volt idehaza, hiszen végre valahára megkapta a római ösztöndíjat, és Pátzay mestert kérte meg, vigyázzon ránk, amíg ő távol van.

Pátzay mester felügyelt minket nem túl lelkesen. A mai fejlemmel érthetően. Az osztályok között nem volt átjárás, dolgozott mindenki. Szigorúbb volt a tanári felügyelet, és volt,

amikor egy egész osztályt elküldött a tanár, mert úgy ítélte meg nem járnak be, isznak, fociznak, komolytalan a helyzet, mehetnek világgá. Ez persze annak, akit kirúgtak nem esett jól, viszont, ha ez volt a hivatása, csinálta tovább a szakmát, és lehetett belőle saját erejéből kitűnő szobrász. (Példa rá Nagy Benedek móri szobrász mester.)

Volt olyan eset, amikor az illető tizenegyedszerre jutott be Segesdi Györgyhöz, a mester tanársegédjévé nevezte ki abban a szűrásban (pl. Perger László szobrászművész úr).

A kinti élet is produkált fantasztikus dolgokat. Az elementáris, nagy képességű fiatal Samu Géza járt teológiára, iparra I-I évet, s aztán elkezdett dolgozni. Vagy ott van a grafikus, festő Swierkiewicz Róbert, hatalmas tehetség. Rajz, metszet, rézkarc egyaránt kedvenc területe. Az Iparművészetre 2 évet járt, aztán a nyakába vette a világot, és dolgozott megszállottan. Csapó Györgynek ezt nyilatkozta:

– „Azt hiszem világos. Az angolok erre az environment szót használják. A tudatos esztétikai környezet alakítást jelölik ezzel a kifejezéssel.”

A kreatív, teremtő ember nehezen tűri az iskolákat. Szabadulni akar, mert érez magában annyi erőt, hogy a maga lábán is meg tud állni. A tehetség és a munkaszorgalom párosul, és megszületik a szuverén mester, Isten áldásával.

Írnom kell még azokról a növendékeket segítő ösztöndíjakról, díjakról a teljesség igénye nélkül, amelyek kaphatók: az Erasmus (egy félévre), Ludwig-ösztöndíj, Székely Bertalan (1 tanévre), Amadeus (egy művet megvesz, 720 000 Ft), Barcsay-díj, Samu Géza (100 000 egyszeri), Szépma (megszűnt), Gruber Béla-díj. Hermann Lipót-díj, Corvina-díj (megszűnt), Köztársasági ösztöndíj (5–6 fő egy tanévre), Bursa (szociális segély), Carmen Würth (szociális, évente 2 fő).

Van még a junior Prima Primissima kitüntetés Demján Sándor jóvoltából. Ezekről tudok, ezeket kaphatják az egyetemre járók s a frissen végzett művészek. Természetesen jól jönne vásárlás is, ha olykor előfordulna. Réges-régen létezett a 2 ezrelék. Az építésztárs az épített tér, épület, beruházás 2 ezrelékét fordíthatta műalkotásra, ha akarta.

Én a vezető építész barátaimat kértem föl, adjanak, ajánljanak föl egy díjat.

Így éveken keresztül juttattak a szobrásznövendékek számára 100 000 Ft egyszeri díjat. Itt írom sorba föl a nevüket: Finta József, Vadász György, Novák István, Herrer M. Y Caesar, Dévényi Sándor, Zelnik József, Samu Géza-díj, Szabó Géza és fia Tamás vert érem, 10 éve csináljuk. Dr. Balogh Péter és ügyvédtársai külön birodalmat építenek.

Mostanában azonban nincs munka, nincs adakozás. Ennek ellenére bizakodó vagyok. „A munkát el kell végezni”, ahogy drága Pataki nagyapám ezt mondta. S valahogy majd csak lesz. Úgy még soha nem volt, hogy valahogy ne lett volna, mondták a peresi puszták lakói. A jóisten akkor segít meg minket, mikor már nem is várjuk.

A kultúrát támogatni feltétel nélküli legfőbb kötelessége a társadalomnak, az államnak s minden jóérezsű embernek, aki megteheti. Legyünk bizakodóak, mert Magyarország jó útra jutott. Ez az út nem könnyű, de erősek vagyunk és talpra állunk. Ahogy a tatárjárás után is tettük!

Ezt a legkomolyabban gondolom.

KÓ PÁL (1941) szobrászművész, professor emeritus, a Magyar Művészeti Akadémia tagja. 1978-tól a Magyar Képzőművészeti Főiskola tanára, 1991-től egyetemi tanár.